

KÓSA CSABA

Csuhittos

Szállong a hó reggel óta. Fehér karácsony — ritka öröm az utóbbi esztendőekben.

Öregedvén Molnár Antal mind gyakrabban eltűnődött a természet változóságán: hová lettek a régi telek? A fejmagasságig felpaplanosodott hó, a fenéig befagyott malomtő. Varjúszín karácsonyban nem emelkedik a lélek, nem tisztulhat a gondolat. Patyolat helyett a gyász-szín nem bort és nem békességet ígér az új esztendőre. „Az ég kék, a tél fehér” — így írták valamikor nyolcvan esztendeje az első tétova mondatokat a vonalas füzetbe, a csuhittosi iskolában. Valamikor réges-rég, amikor még volt iskola Csuhittoson, amikor még nem állott tótágast a világ.

Molnár Antal ki-kipillant a molnárház ablakán. Szemközt a malomház zsindeyét már ellepte a hó, a hársfa koronájából fehér vattacsomók hullanak alá.

Kékül a délután. Fehér és szilvakék hullámozva olvad egymásba, s mintha folyóvá vagy tengerré oldódnának, hátukra veszik a malomházat. A Rábán az úszómalmokat ringatta így a víz a hajnali pára függőnye mögött, vagy az őszi ködök takarásában.

Rozsdás ujaival a díszeket már felaggatta az öregember a gerendára függesztett karácsonyfára. Aranyba mártott dió és mogyoró — mikor is keverték ki utoljára az aranyfestéket? Még a háború, a második világháború előtt...

A fát Vince, a postás hozta idén is, mint minden esztendőben. Kicsiny, tömött fa. Honnan szerezte a postás, az öregember nem firtatta. Hazafelé jövet Döbörvállról, a Berekkal szomszédos fenyvesben ránthatta ki a földből Vince, s a hóna alá csapta. Aki naponta tapodja az ösvényt Csuhittos és Döbörvár között, tudja azt is, hol s merre jár az erdész. Meddig lát el, s meddig akar ellátni...

Lobog a tűz a kemencében. Reggel gyújtott alá Molnár Antal, hirtelen támadt késztetéssel. Orrába illant a molnárpogácsa és a sültkrumpli illata... Karácsony szent estéjén mindig azt ették az édesapjával. Pogácsa és sültkrumpli tejfölös túróval.

Tejföl, túró régen nincsen már a háznál, igazság szerint liszt még akadna. Nem nullás liszt, hanem bolti, de pogácsát abból is lehet gyúrni. Lehetne, ha kerülne valaki, aki meggyúrná, megkelesztené a tészta. Valami asszony nép. De nincsen. Réges-rég nincsen.

Az öregember leül az ablak alá tolt heverőre, nézi a tüzet.

A tűz fel-fellobog a falra, megvilágítja a csikótűzhely fölé függesztett olajnyomatot. Kossuth Lajos alakját. Ott áll a szabadságharc kormányosa a Duna partján, valahol Orsovánál, nem is áll, már belépett a csónakba, a lélekvesztőbe. A vállá fölött félfordulattal visszanez Erdély bérceire, még istenhozzádot int a nagy hegyeknek. Amott a túlsó part már a török birodalom. Ahonnan soha többé nem lesz visszatérés.

Már Molnár Antal nagyapja és édesapja is itt fogadta az örlető gazdákat, itt tárgyaltak velük a konyhában, Kossuth Lajos figyelő szeme előtt. Ilyen bíró előtt, mint a csónakba lépő, eszébe sem jutott senkinek, hogy ügyeskedjen, hogy el-

tagadjon néhány zsákot. Az alku, amely a búcsúzó Kossuth Lajos felügyeletével köttetett — szent volt.

Lassan parázssá roskadnak a fahasábok. Az öregember feltápászkodik, a forró hamuba rakja a krumplit. A szállongó illat majd jelzi, mikor barnul a krumpli héja, mikor lehet kivenni és kitenni a fatálra, az asztalra. A borosüveg mellé.

Sültkrumpli novával. Így lesznek együtt hármában karácsony szent estéjén. No és negyedikként a kormányzó úr, aki meleg, barna szemével figyeli a karácsonyi készülődést.

Odakinn már szakad a hó, kavarja, tépi, hordja a szél. Az öregember beleszimatol a levegőbe, s kinyitja a kemence ajtaját. A hosszú nyelvű fakanállal rásodorja a krumpliszemeket a fatányérra. Itt-ott megfeketedett, megégett a hajuk, de így szereti igazán, így szeretete az édesapja is. És így ette a sültkrumplit valaha Daraki Barnabás is... a nagyapja barátja, aki a szabadságharc leverése után a Berekben bujdosott.

Az öregember kettévágja az első sültkrumplit, meghinti sóval, megkeni disznósírral. Fölséges lakoma, még tejfölös túró nélkül is.

Rázendít, muzsikál az ördög a kéményben.

Molnár Antal tölt a poharába. Míg hűdögél a krumpli, belekóstol a novába.

— Egészségünkre! — emeli a poharát.

Meggyűjtja a karácsonyfa gyertyáit, beszipantja a fenyő illatát.

— Még egy pohárral! — nyúl a borosüveg után. Porhanyós, omlós a sültkrumpli, inni kell rá.

Elfogy az első üveg, az öregember kihozza a másodikat a kamrából.

— Hadd lám, bírod-e még! — szól önnönmagához.

— Hogyne bírnám! — s meghúzza az üveget.

— És az egész butéliát? Fenéig!

— Még csak az kéne, hogy kifogjon rajtam!

Molnár Antal elereszti az üres borosüveg nyakát. Ahogy felemeli a tekintetét, az olajnyomat megbillen a falon. Megreccsen, a sarkoknál elválík a képkeret. A következő pillanatban Kossuth Lajos kilép a csónakból, és dacosan a földre topant:

— Nem! Nem megyek bujdosásba!

Elakad a lélegzete az öregembernek.

— Itthon maradok! — mondja a kormányzó.

— Baj lesz abból, Kossuth apánk — szól fel ijedelemmel Molnár Antal kormányzónak.

— Miért? Ki úzhat el a hazámból?

— Kemény idők járnak, Kossuth apánk! Jobb lesz elmenni! Egy időre mindenképp...

Kossuth Lajos mintha elbizonytalanodna. Tekintete találkozik Molnár Antaléval:

— Úgy gondolod, fiam? Hát te is úgy gondolod?

— Nem szívesen, de úgy...

Tovább már nem mondhatja az öregember, mert dörömbölnek az ajtón. A fogdmegek! Haynau emberei! A császár kopói!

— Meneküljön Kossuth apánk! — könyörög az öregember. — Meneküljön, amíg nem késő!

— Az én életem nem számít! Csak a haza számít!

Még keményebben zörgetnek. Molnár Antal a kisbaltáért nyúlna, de nem éri el.

— Engedelmet a gazdától! — hallik kintről.

Mégsem a poroszlók hát, mégsem fogdmegek... Haynau pribékjei bedöntenék az ajtót, nem kéredzkednének be emberi szóval.

— Ki lenne az? — kérdi az öregember.

— Vándorember! Aki a gazda segedelmét kéri!

Molnár Antal meg-megtántorodva az ajtóhoz lép. Elhúzza a reteszt.

— Bújjék be az úr!

Lenyomódik a kilincs. Magas, hajlott hátú ember lép be. A fejét lehúzza, be ne verje a szemöldökfába. Havas a bundája, fehér a kucsmája, zúzos a szemöldöke, a lehellete ráfagyott a lecsurgó bajuszára.

— Adjon Isten jó estét!

— Fogadj Isten!

A vándor rázza magáról a havat. Előtűnik rossz gubája, szakadt, fűzős bakancsa. A szakállából a jéggyöngyök még nem engedtek föl.

— Honnan s hová? — kérdi a házigazda.

— Sehonnan és sehová... — vallja be a vándor.

Bizsergés járja át az öregembert a talpától a feje búbjáig. A nagyapja korában voltak ilyen emberek... Járkálók, bujdosók, a vízivilág emberei... Nagynéha, kemény telekben az ítéletidő kivetette őket az erdőből, s beverte a falvak szélső házaiba...

— Jót tenne egy kis forralt bor... Fölteszem mindjárt.

— Megjárja így is! — néz a borosüvegre a vándor.

Molnár Antal poharat vesz elő, teletölti a vendégnek.

— Erősítésére a léleknek!

— Tartsa meg az Isten a házigazda szokását!

Kínálja a sültkrumplit is a házigazda, s a hosszú ember nekivetkezik az evésnek. Az asztal fölé hajolva mohón falja a zsírral átitatott krumplit. Alaposan kiéhezett, alaposan megböjtölte a téli erdő.

Amikor belakott, újra iszik, s megjárhatja a szemét a konyhában. A tekintete megállapodik az olajnyomaton.

— Kérdezhetem-e, honnan ez a kép?

— Kérdezheti — mondja az öregember. — A nagyapámtól.

A vándor biccent:

— Gondoltam...

— És miből gondolta?

— Ha nem tévedek — kerüli meg a választ a vándor —, ha nem tévedek, az a férfiú ott a csónakban Kossuth Lajos!

— Nem téved...

— Búcsúzik a hazájától.

— Menekülnie kell!

A vándor hosszasan eltűnődik. Lehajtja a fejét.

— És a nagyapja — szólal meg sokára — honnan szerezte ezt a képet?

— Vásárban vette.

— Éppen ezt a képet?

— Vízimolnár volt — mondja az öregember. — A szabadságharc híve.

— Tudom!

Most az öregember kapja fel a fejét.

— Ön fiatal ember! Nem tudhatja! Nem ismerhette a nagyapámat!

— Fiatal! — nevet föl a vándor. — Hatvan éves múltam. Dehát igaz, nem ismertem a nagyapját. Nem ismerhettem. Hírből csupán.

Molnár Antal végigméri a magas embert. Járkáló? Bujdosó? S ha mégsem az? Ha gonosztevő, aki az erdőben húzza meg magát az igazságtévő büntetés elől?

A kisbalta a csikótűzhely mellett, a fászlada oldalának támasztva. A magas ember hosszú karjával gyorsabban elérné, mint a házigazda...

— A nevét még nem mondta! — keményedik meg az öregember hangja.

— Nem valóban... Én annyi mindent tudok a nagyapjáról. A malomról. Onról. Ön pedig semmit sem tud rólam... Elismerem.

— Vendéget faggatni nem illik. De azért...

— Megbocsásson kérem! Udvariatlan voltam. Neveletlen. A nevem: Daraki Barna.

Mint akit fejen talál a nagyharang, megfordul a konyha az öregemberrel.

— Daraki Barnabás vörössipkás hadnagy volt! Honvédtiszt! Ez nem tréfa! Megtiltom Önnek, hogy visszaéljen ezzel a névvel!

— Daraki Barnabás vörössipkás volt, igen! — A vándor lassan, tagoltan beszél. — Engemet pedig Daraki Barnának hívnak!

— Véletlen névegyezés? Azt mondja?

— Nem! Nem véletlen! Daraki Barnabás a nagyapám volt.

Az öregember a zsíros sörényű férfira pillant. Az árkok már odarajzolódtak a szeme alá, az orra mellé. Meggyötört, megviselt arc. Akinek ilyen az arca, mégsem lódíthat a legkisebb szemérem nélkül.

— Ha nem veszi úgy, hogy gyanakvás... Igazolhatná az állítását valahogy?

A férfi a farzsebében kotorászik. Szakadozott, fekete bőrtárcát von elő, szétnyitja. Foszlott szegélyű újságlapot terít ki az asztalra. „Kossuth Lajos a csónakban. Búcsúzik hazájától.” A fakult kép kicsinyített mása a falon függő lenyomatnak.

— Ez maradt rám — mondja a vándor. — Ez maradt a nagyapámtól.

Molnár Antal álmélkodva veszi kézbe az újságkivágást. Megkérem, hogy fordítsa meg! — mondja Daraki Barna.

Az újságkivágás hátoldalán elmosódva bár, aláírás olvasható. „Daraki Barnabás.” És a dátum: „1870.”

Az öregember szeme bepárásodik:

— Mi lett vele? A nagyapjával. Azután, hogy eltűnt innen, a Berekből.

Nagy lélegzetet vesz Daraki Barna, úgy kezd hozzá:

— Nem akart már bujdosni. Szégyenlette a bujkálást.

Amikor a császár Magyarországra látogatott, rajtaütött. Meg akarta bosszulni a bajtársait. Dehát egyedül volt. A kíséretben meg többszázan. Rajtavesztett a nagyapám...

— Megölték? — nyúl a szeme sarkához Molnár Antal.

— Rosszabb!

— Tehát elfogták...

— Elvitték vasra verve Olmützbe. Ott halt meg, rabságban.

— És az újságkivágás, az aláírással? Hogyan került Önhöz?

— Elhozták a holmiját, ami megmaradt. Elhozták a családnak a szabaduló bajtársai. Az újságkivágás bele volt varrva a nagyapám gubájába. Amit most én hordok.

Az öregember végighúzza az öt ujját a fürtös posztókabáton. Daraki Barnabás gubája... Merre járt, honnan, micsoda kerülővel tért vissza Csuhtosra...

— Daraki Barnabás tehát idegen földben nyugszik...
— Idegenben — mered maga elé az unoka. — Hiába is kértük volna, hogy adják ki. Mire az édesapám kérhette, már a sírját sem találták a nagyapámnak. Jelöletlen sírban temették...

— Gyalázat! — horkan fel az öregember.

— Ilyen idők jártak.

Hallgatnak.

— És Csuhttos? — töri meg a csendet Molnár Antal. — Rólunk honnan tudott Ön?

— A nagyapám bajtársától. Ő hozta meg a nagyapám utolsó kívánságát. Hogy az utódai keressék meg Molnár Antal vízimolnárt.

— A nagyapámat...

— Így szólt az üzenet... De az édesapám nem jutott el Csuhttosra. Rám testálta ezt a látogatást.

Az öregember újra tölt. Kezében a pohárral feláll:

— Akkor hát Isten hozta! Én megölelem Önt, Daraki Barna!

Kicsiny ember a vízimolnár, a válláig sem ér a vendégnek. Daraki Barna előzékenyen lehajol, hogy az öregember megveregethesse a lapockáját.

— Ön itt mostantól fogva nem vendég!

— Ne önözzön, arra kérem! Nevezzen Barnának, Antal bátyám!

— Hát ha így akarod, rendben, fiam... Érezd magadat otthon!

Daraki Barna megfogadja a jótanácsot. Kinyújtja a lábát, kigombolja az ingén a felső gombokat. Szőrös mellkasa feketéllik. A szeme le-leragad, alig figyel már a házigazdára.

— Jól van — mondja az öregember — most már eltesszük magunkat holnapra.

Kívánja nagyon az alvást a vendég, egy szóval sem tiltakozik.

— Hanem paplanos ágygal nem szolgálhatok...

— Nem szoktam én ahhoz, Antal bátyám. Az ének is úgy szól, hogy: „Subám fejem alá tettem”...

— Célszerűen mondja — helyesel Molnár Antal.

— Jobban nem is mondhatná — erősíti meg a vendég.

Azzal a kemence padkájára teríti a gubáját, s a két kezét a feje alá téve elhever rajta.

Nem telik bele egy perc, Daraki Barnabás vörössipkás hadnagy unokája horgyogva húzza a lóbórt.

Még egy perc és az öreg vízimolnár feje is az asztalra koppan.

Következő számainkból:

Carlo Martini bíboros: Keresztények Európában
Császár László: Századunk magyar templomépítészete
Papok a börtönben (dokumentumsorozat)
A magyar irodalom történetéből (*Rónay László sorozata*)